

*Sygn. akt I ACa 941/13*

## WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 stycznia 2014r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi I Wydział Cywilny

w składzie:

<b>Przewodniczący:</b>	<b>SSA Anna Miastkowska</b>
<b>Sędziowie:</b>	<b>SSA Alicja Myszkowska</b> <b>SSA Krystyna Golinowska (spr.)</b>
Protokolant:	st.sekr.sądowy Jacek Raciborski

po rozpoznaniu w dniu 28 stycznia 2014r. w Łodzi

na rozprawie

sprawy z powództwa **B. S., P. S. i M. S.**

przeciwko (...) **Spółce Akcyjnej z siedzibą w W.**

o zadośćuczynienie i odszkodowanie

na skutek apelacji powoda P. S. i strony pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim

z dnia 10 maja 2013r. sygn. akt I C 1138/11

**I. z apelacji powoda zmienia zaskarżony wyrok w pkt. 2, 7 i 8 w ten tylko sposób, że:**

**1. podwyższa należność zasądzoną w pkt. 2 tytułem zadośćuczynienia z kwoty 30.000 zł do kwoty 50.000 (pięćdziesiąt tysięcy) zł, z tym, że odsetki ustawowe od kwoty 20.000 zł zasądza od dnia 17 listopada 2011 r. do dnia zapłaty,**

**2. podwyższa należność zasądzoną w pkt. 8 tytułem nieuwiszczonej opłaty sądowej od uwzględnionej części powództwa z kwoty 7915 zł do kwoty (...) (osiem tysięcy dziewięćset piętnaście) zł,**

**II. z apelacji strony pozwanej zmienia zaskarżony wyrok w pkt. 10 i 11 w ten sposób, że znosi wzajemnie koszty zastępstwa procesowego między stronami,**

**III. oddala apelację strony pozwanej w pozostałej części,**

**IV. nakazuje pobrać od (...) Spółki Akcyjnej z siedzibą w W. na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim kwotę 1000 (jeden tysiąc) zł z tytułu nieuiszczonej opłaty sądowej od apelacji wywiezionej przez powoda P. S.,**

**V. zasądza od (...) Spółki Akcyjnej z siedzibą w W. na rzecz B. S. i P. S. kwoty po 2700 (dwa tysiące siedemset) zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym,**

**VI. zasądza od (...) Spółki Akcyjnej z siedzibą w W. na rzecz M. S. kwotę 1800 (jeden tysiąc osiemset) zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym.**

**Sygn. akt I ACa 941/13**

## UZASADNIENIE

W pozwie z dnia 23 sierpnia 2011 r. powodowie B. S. i P. S. wnieśli o zasądzenie od pozwanego (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz powódki B. S. kwoty 168300 zł wraz z ustawowymi odsetkami liczonymi od dnia 6 lipca 2002 r. do dnia zapłaty i na rzecz powoda P. S. kwoty 150000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 6 lipca 2002 r. tytułem zadośćuczynienia zgodnie z art.448 k.c. w zw. z art.24 § 1 k.c. oraz odszkodowania na podstawie art. 446 § 3 k.c., a także zwrotu kosztów nagrobka na podstawie art. 446 § 1 k.c. oraz kosztami procesu.

W pozwie z dnia 9 maja 2012 r. powódka M. S. wniosła o zasądzenie od (...) S.A. z siedzibą w W. kwoty 80000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 6 marca 2012 r. tytułem zadośćuczynienia zgodnie z art.448 k.c. w zw. z art.24 § 1 k.c. oraz kosztami procesu.

Postanowieniem z dnia 6 czerwca 2012 r. Sąd Okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim połączył sprawę z powództwa M. S. do łącznego rozpoznania i rozstrzygnięcia ze sprawą z powództwa B. S. i P. S..

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 10 maja 2013 r. Sąd Okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim:

1. zasądził od (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz B. S. kwotę 50000 zł tytułem zadośćuczynienia z ustawowymi odsetkami od dnia 17 września 2011 r. do dnia zapłaty;
2. zasądził od (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz P. S. kwotę 30000 zł tytułem zadośćuczynienia z ustawowymi odsetkami od dnia 17 września 2011 roku do dnia zapłaty;
3. zasądził od (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz B. S. kwotę 10000 zł tytułem stosownego odszkodowania z ustawowymi odsetkami od dnia 17 września 2011 r. do dnia zapłaty;
4. zasądził od (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz P. S. kwotę 10000 zł tytułem stosownego odszkodowania z ustawowymi odsetkami od dnia 17 września 2011 roku do dnia zapłaty;
5. zasądził od (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz B. S. kwotę 18300 zł tytułem zwrotu kosztów nagrobka z ustawowymi odsetkami od dnia 17 września 2011 r. do dnia zapłaty;
6. zasądził od (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz M. S. kwotę 40000 zł tytułem zadośćuczynienia z ustawowymi odsetkami od dnia 29 maja 2012 roku do dnia zapłaty;
7. oddalił powództwa w pozostałej części;
8. nakazał pobrać od (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w Piotrkowie Tryb. kwotę 7915 zł tytułem nieuiszczonej opłaty sądowej od uwzględnionej części powództwa od której uiszczenia powodowie byli zwolnieni;

9. nie obciążył powodów B. S., P. S. i M. S. opłatą sądową od oddalonej części powództw i kosztami sądowymi w pozostałej części;

10. zasądził od (...) S.A. z siedzibą w W. solidarnie na rzecz powodów B. S., P. S. kwotę 3600 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego;

11. zasądził od (...) S.A. z siedzibą w W. na rzecz powódki M. S. kwotę 2417 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Okręgowy ustalił, że w dniu 23 sierpnia 2001 r. na drodze K. - B. w wyniku obrażeń doznanych w wypadku komunikacyjnym zginął W. S. mąż powódki B. S., a zarazem ojciec powoda i syn powódki M. S.. Sprawca wypadku M. D. został skazany za nieumyślne spowodowanie katastrofy w ruchu lądowym. Łączyła go umowa ubezpieczenia obowiązkowego OC pojazdów mechanicznych z pozwanym zakładem, który w postępowaniu likwidacyjnym przyznał powodom B. S. i P. S. kwotę 40000 zł tytułem stosownego odszkodowania. Strona pozwana odmówiła przyjęcia odpowiedzialności w zakresie zadośćuczynienia wobec wszystkich powodów, nie zwróciła również kosztów pogrzebu, w tym kosztów nagrobka.

Bezpośrednio poszkodowany W. S. pracował w Elektrowni (...) jako elektryk. Jego hipotetyczne dochody za okres od 1 sierpnia 2009 r. do 31 stycznia 2010 r. wyniosłyby 27476, 25 zł netto. W chwili śmierci miał 42 lata.

B. S. posiadała bardzo dobre relacje ze zmarłym mężem, który był jednocześnie jedynym żywicielem rodziny. Wspólnie z nim pracowała w gospodarstwie rolnym, pracami polowymi zajmował się mąż. Po śmierci męża przez półtora roku była leczona psychiatrycznie. Następnie już nie kontynuowała leczenia, podjęła pracę, do psychiatry zgłosiła się ponownie po ośmiu latach. Jej aktualny stan psychiczny - zaburzenia adaptacyjne o obrazie depresyjnym - nie mają bezpośredniego związku ze śmiercią męża w 2001 r. Od 2 kwietnia 2002 r. jest zatrudniona w (...) Spółce z o.o. w B. jako sprzątaczką, z wynagrodzeniem w kwocie 1631, 81 zł netto. Po śmierci męża prowadziła gospodarstwo rolne, w czym pomagał jej brat zmarłego. Później musiała sprzedać zwierzęta hodowlane, obecnie ma jedną krowę na własne potrzeby, nie dawała sobie rady po śmierci męża i wspierała ją rodzina.

W chwili śmierci ojca P. S. uczęszczał do klasy maturalnej. Egzamin maturalny zdał słabo, odsunął się od rówieśników, stał się zamknięty w sobie. Obecnie pracuje w firmie (...) w R. jako wulkanizator taśm przenośnikowych na odkrywce, z wynagrodzeniem w kwocie 1359,71 zł netto miesięcznie, jest bezdzietnym kawalerem. Bezpośrednio po śmierci ojca nie ujawniał ani nie ujawnia obecnie zaburzeń psychicznych, które miałyby bezpośredni związek ze śmiercią ojca, jego stan psychiczny jest stabilny, nie wymaga leczenia psychiatrycznego. Po 10 latach od śmierci ojca powód zgłosił się do psychologa i odbył cztery wizyty, po których psycholog stwierdził poprawę funkcjonowania. Obecnie mechanizmy obronne psychiki powoda działają prawidłowo i umożliwiają normalne funkcjonowanie w rolach życiowych.

U powódki M. S. śmierć syna wywołała naturalną reakcję żałoby, powódka nie wymagała i nie wymaga aktualnie leczenia psychiatrycznego, ani pomocy psychologicznej, nie ujawnia zaburzeń psychicznych, jej stan psychiczny jest stabilny. W wyniku śmierci syna doświadczyła ona urazu, który wiązał się i wiąże nadal z przeżywaniem poczucia głębokiej straty, smutku, żalu, skrzywdzenia, niesprawiedliwości. Są to uczucia i stany adekwatne do zaistniałej sytuacji, choć powodujące dyskomfort, cierpienie i liczne trudności, nie dają podstaw do przyznania trwałego uszczerbku na zdrowiu. Relacje z synem układały się poprawnie, matka w każdej chwili mogła liczyć na jego pomoc, w miarę upływu czasu od tragicznego zdarzenia powódka jeszcze bardziej odczuwa brak syna.

Powódka B. S. poniosła wydatki związane z wybudowaniem nagrobka zmarłemu mężowi w kwocie 18.300 zł. Nagrobek został wykonany z drogiego sprowadzonego kamienia przez zakład kamieniarski.

W oparciu o powyższe ustalenia faktyczne Sąd pierwszej instancji doszedł do przekonania, że powództwo jest usprawiedliwione co do zasady. Sprawca szkody odpowiada

między innymi za szkodę, której następstwem jest śmierć. Śmierć osoby bliskiej może natomiast prowadzić do naruszenia dobra osobistego jakim jest więź rodzinna i dawać tym samym prawo do żądania zasądzenia zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c.

B. S. synem.

Aktualnie przepis art. 446 § 4 k.c. dający rodzinie zmarłego możliwość

dochodzenia zadośćuczynienia wprowadzony został ustawą z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych ustaw (Dz.U. Nr 116, poz.731), która weszła w życie 3 sierpnia 2008 r. i ma zastosowanie do zdarzeń prawnych zaistniałych po tej dacie. Okoliczności te jednak nie wykluczają, w ocenie Sądu Okręgowego, zasądzenia zadośćuczynienia pieniężnego na podstawie art. 448 k.c. w zw. z art. 24 § 1 k.c. na jaką to podstawę powoływali się powodowie. Art. 23 k.c. zawiera katalog dóbr osobistych i ma on charakter otwarty. W judykaturze uznano, że do katalogu dóbr osobistych należy np. prawo do intymności i prywatności, pięć człowieka, prawo do planowania rodziny, tradycja rodzinna, pamięć o osobie zmarłej. Dlatego też w przekonaniu Sądu brak jest argumentów, które nie pozwalałyby uznać więzi rodzinnych jako dobra osobistego, które pozostaje pod ochroną przewidzianą w art. 23 i 24 k.c. Pogląd taki jest spójnie reprezentowany w orzecznictwie. Także Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia z dnia 14 stycznia 2010 r. IV CK 307/09 uznał, że spowodowanie śmierci osoby bliskiej może stanowić naruszenie dóbr osobistych członków rodziny zmarłego i uzasadniać przyznanie im zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c. Biorąc pod uwagę wskazane wyżej przesłanki, poglądu tego - wbrew zastrzeżeniom zgłaszanym w piśmiennictwie - nie można postrzegać jako nieuprawnioną próbę kreowania („na siłę”) nowej postaci dobra osobistego (orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 22 października 2010 r. III CZP 76/10). W tych warunkach Sąd pierwszej instancji uznał, że także po wprowadzeniu art. 446 § 4 k.c. podstawę dochodzenia zadośćuczynienia za krzywdę doznaną przed dniem 3 sierpnia 2008 r. w następstwie naruszenia deliktem dobra osobistego w postaci szczególnej więzi rodzinnej łączącej osobę zainteresowaną ze zmarłym stanowi art. 448 k.c. w związku z art. 24 § 1 k.c. Podobne zapatrywanie Sąd Najwyższy wyraził w uchwale z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11).

W świetle powyższych rozważań Sąd pierwszej instancji uznał, że w okolicznościach sprawy zachodzą przesłanki do przyznania na rzecz powodów

Zadośćuczynienia w związku ze śmiercią W. S. na podstawie art.448 k.c. w zw. z art. 24 k.c. Odnosząc się do kwestii wysokości zadośćuczynienia Sąd wskazał, rodzina zmarłego do chwili jego śmierci funkcjonowała prawidłowo, tworzyli szczęśliwą rodzinę, byli silnie związani emocjonalnie, stanowili dla siebie wsparcie. Mąż

pracował, B. S. nie pracowała, zajmowała się domem. Śmierć W. S. spowodowała u powodów ból, cierpienie, poczucie krzywdy, osamotnienia, opuszczenia i złości. Wszyscy powodowie doświadczyli silnego urazu, który wiązał się i wiąże nadal z przeżywaniem poczucia głębokiej straty, bólu, smutku, żalu, skrzywdzenia i niesprawiedliwości. Są to uczucia i stany adekwatne do zaistniałej sytuacji, spełniające kryteria prawidłowo przebiegającego procesu żałoby po starcie najbliższego członka rodziny .

Uwzględniając powyższe okoliczności, czasokres od momentu wypadku, aktualny stan zdrowia i jakość funkcjonowania powodów w społeczeństwie Sąd uznał, że odpowiednią sumę zadośćuczynienia dla B. S. będzie stanowił kwota 50000 zł, dla P. S. kwota 30000 zł, zaś dla M. S. kwota 40000 zł. W pozostałej części Sąd oddalił powództwo jako wygórowane.

W dalszej kolejności Sąd Okręgowy odniósł się do zgłoszonego przez powódkę B. S. żądania zasądzenia kwoty 18300 zł tytułem zwrotu kosztów nagrobka, uznając je za zasadne w świetle art. 446 § 1 k.c. Wskazał, że koszty pogrzebu obejmują wszelkie wydatki z tym związane, w tym wystawienie nagrobka odpowiadającego zwyczajom miejscowym. Podniósł, że powódka wykazała poniesione koszty wybudowania nagrobka dla zmarłego odpowiednim dokumentem w postaci faktury VAT.

Za usprawiedliwione co do zasady Sąd pierwszej instancji uznał również roszczenia powodów B. S. i P. S. w przedmiocie zasądzenia odszkodowania na podstawie art.446 § 3 k.c., zgodnie z którym sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego stosowne odszkodowanie, jeżeli wskutek jego śmierci nastąpiło znaczne pogorszenie ich sytuacji życiowej. Niewątpliwie po śmierci męża i ojca powodowie znaleźli się w trudnej sytuacji osobistej i finansowej. Utrata głównego żywiciela rodziny przyczyniła się do pogorszenia sytuacji życiowej powodów, plany zawodowe i osobiste powoda P. S. legły w gruzach, musiał on przejąć obowiązki ojca związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, powódka B. S. nie radziła sobie z jego prowadzeniem, musiała sprzedać prawie w całości inwentarz żywy, wynajmować ludzi do pracy i zdecydowała się ostatecznie podjąć zatrudnienie w charakterze sprzątaczk.

Dlatego też biorąc pod uwagę okoliczność, że powodowie otrzymali już kwoty po 20000 zł tytułem odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej Sąd uznał za zasadne zasądzenie na ich rzecz dalszego odszkodowania w kwocie po 10000 zł i oddalił powództwo w pozostałej części.

Ustawowe odsetki od kwot zasądzonych tytułem zadośćuczynienia i odszkodowania Sąd ustalił na podstawie art. 481 k.c. od dnia następnego od daty doręczenia odpisu pozwu stronie pozwanej, tj. od dnia 17 września 2011 r. w odniesieniu do roszczeń B.

S. i P. S. oraz od dnia 29 maja 2012 r. w odniesieniu do

roszczenia powódki M. S..

O kosztach procesu Sąd orzekł na podstawie art. 100 k.p.c. zgodnie z zasadą stosunkowego ich rozdzielenia.

Powyższy wyrok zaskarżyli apelacją strona pozwana oraz powód.

Pozwany zakład ubezpieczeń skierował apelację do rozstrzygnięcia o uwzględnieniu powództwa (pkt 1, 2, 3, 4 i 6) w całości oraz w zakresie punktu 5 w części ponad kwotę 8000 zł, a także w zakresie rozstrzygnięcia o kosztach procesu (pkt 8, 9, 10 i 11) w całości. Wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa w zaskarżonej części oraz zmianę orzeczenia o kosztach procesu w I instancji z uwzględnieniem wyniku postępowania apelacyjnego, a także zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego solidarnie od powodów.

Skarżący zarzucił zaskarżonemu wyrokowi:

1. naruszenie prawa materialnego tj. przepisu:

a) art. 448 k.c. w zw. z art. 24 k.c. przez przyjęcie, że powodom przysługuje zadośćuczynienie z tytułu naruszenia dóbr osobistych w postaci więzi rodzinnych i prawa do życia rodzinnego,

b) art. 446 § 3 k.c. przez zasądzenie na rzecz powodów B. S. i P. S. odszkodowania w sytuacji, gdy nie wykazali szkody majątkowej z tytułu pogorszenia sytuacji życiowej w rozmiarze przewyższającym kwotę odszkodowania wypłaconą przez pozwanego w postępowaniu likwidacyjnym,

c) art. 446 § 1 k.c. przez przyjęcie, że wydatki poniesione na pomnik zmarłego odpowiadają zwyczajom jej środowiska i nie są rażąco wygórowane,

d) art. 481 k.c. przez ustalenie, że terminem wymagalności roszczenia z tytułu odsetek ustawowych jest odpowiednio 17 września 2011 r. oraz 29 maja 2012 r. w stosunku do świadczenia na rzecz powódki M. S.,

e) art. 6 k.c. przez przyjęcie, że powodowie udowodnili roszczenia zgłoszone w rozpoznawanej sprawie,

2. naruszenie prawa procesowego, które mogło mieć wpływ na rozstrzygnięcie, a w szczególności:

a) art. 233 § 1 k.p.c. przez dokonanie przez Sąd pierwszej instancji oceny zebranego w sprawie materiału dowodowego w sposób dowolny, bez jego wszechstronnego rozważenia oraz poprzez dokonanie sprzecznych z treścią zgromadzonych dowodów

ustaleń faktycznych, a w konsekwencji uznanie zasadności zgłoszonych roszczeń w zasądzonej wysokości w sytuacji gdy powodowie nie wykazali powstania szkody majątkowej,

b) art. 328 § 2 k.p.c. przez niewyjaśnienie przyczyn, dla których Sąd Okręgowy przyjął, iż sytuacja życiowa powodów B. S. i P. S. uległa pogorszeniu w aspekcie materialnym,

c) art. 98 i 102 k.p.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie w sytuacji gdy pozwany uległ w sprawie jedynie w 39, 75 %.

Skarżący zakład ubezpieczeń podniósł, że skoro przepisy Kodeksu cywilnego nie

przewidywały przed 2008 r. odrębnej normy prawnej uprawniającej do zasądzenia zadośćuczynienia dla bliskich zmarłego bezpośrednio poszkodowanego czynem niedozwolonym, to nie jest dopuszczalne jego zasądzenie na podstawie przepisów o ochronie dóbr osobistych, zwłaszcza że prawu polskiemu nie jest znana odpowiedzialność za szkodę pośrednią. Niezależnie od powyższego pozwany zakwestionował również wysokość zasądzonych przez Sąd Okręgowy zadośćuczynienia na rzecz wszystkich powodów, z uwagi na znaczny upływ czasu od zdarzenia, co nie pozostaje bez wpływu na złagodzenie lub ustanie skutków żałoby. Podniósł, że występująca u wszystkich powodów reakcja była jedynie naturalną reakcją żałoby. Zarzucił, że w motywach zaskarżonego orzeczenia nie odniesiono się w żaden sposób do sposobu obliczenia wysokości odszkodowania w związku z pogorszeniem się sytuacji życiowej B. S. i P. S.. W ocenie skarżącego zasądzony na podstawie art. 446 § 1 k.c. zwrot kosztów nagrobka jest zawyżony, poniesione przez powódkę koszty są rażąco wygórowane w zestawieniu z normalnymi wydatkami przyjmowanymi w podobnych wypadkach. Uzasadniony wydatek na ten cel nie powinien przekraczać kwoty 8000 zł. Zarzut naruszenia art. 481 k.c. pozwany zakład uzasadniał okolicznością, że wysokość zasądzonych roszczeń została ustalona przy uwzględnieniu stosunków ekonomicznych z daty wydania wyroku, zatem bieg odsetek powinien się rozpocząć następnego dnia po jego wydaniu. W odniesieniu do rozstrzygnięcia o kosztach procesu skarżący zarzucił, że w istocie błędnie zastosowano art. 98 i 102 k.p.c., podczas gdy koszty powinny zostać stosunkowo rozdzielone, gdyż powodowie wygrali proces w niespełna 40%.

P. S. zaskarżył przedmiotowy wyrok w zakresie rozstrzygnięcia zawartego w pkt 2 i 7, zarzucając naruszenie prawa procesowego tj. art. 233 § 1 k.p.c. poprzez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów oraz prawa materialnego tj. art. 448 w zw. z art. 23 i 24 § 1 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że zasądzone na rzecz skarżącego zadośćuczynienie spełnia wymóg odpowiedniego, podczas gdy prawidłowa

analiza zebranego materiału dowodowego oraz prawidłowe zastosowanie wskazanych

przepisów prawa materialnego prowadzi do wniosku, iż przyznana powodowi tytułem

zadośćuczynienia kwota 30000 zł jest rażąco niska przy uwzględnieniu zakresu

doznanych przez niego cierpień psychicznych w związku z zerwaniem więzi rodzinnych

z ojcem, a w konsekwencji nie spełnia funkcji kompensacyjnej.

W konkluzji powód wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku przez podwyższenie

zasądzonych zadośćuczynienia do kwoty 50000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 17 listopada 2011 r. oraz zasądzenie kosztów procesu za obie instancje, ewentualnie o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji.

## **Sąd Apelacyjny w Łodzi zważył, co następuje:**

Apelacja powoda okazała się zasadna w całości, zaś apelacja strony pozwanej w części.

W pierwszej kolejności należało odnieść się do podniesionego w apelacji strony pozwanej zarzutu obrazy prawa materialnego tj. art. 448 k.c. w zw. z art. 24 k.c. Sąd II instancji podziela pogląd leżący u podstaw zaskarżonego rozstrzygnięcia, zgodnie z którym najbliższemu członkowi rodziny zmarłego przysługuje na podstawie powołanych wyżej przepisów zadośćuczynienie z tytułu naruszenia dóbr osobistych w postaci pozbawienia ich możliwości utrzymywania i pielęgnacji szczególnej więzi rodzinnej łączącej osoby, gdy śmierć nastąpiła na skutek deliktu, który miał miejsce przed dniem wejścia w życie przepisu art. 446 § 4 k.c. to znaczy przed 3 sierpnia 2008 r. Sąd Okręgowy trafnie podkreślił, że w chwili obecnej judykatura zajmuje jednolite stanowisko, iż spowodowanie śmierci osoby bliskiej może stanowić naruszenie dobra osobistego członków rodziny zmarłego w postaci szczególnej więzi rodzinnej i uzasadniać przyznanie im zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c. jeżeli śmierć nastąpiła na skutek deliktu przed wspomnianą datą i przywołał stosowne tezy z orzecznictwa. Ustawodawca wprowadzając w życie przepis art. 446 § 4 k.c. uznał za celowe jednoznaczne wyróżnienie świadczenia o charakterze niemajątkowym, przysługującego w sytuacji określonej tym przepisem. Nie oznaczało to, by przed dniem obowiązywania powyższej normy świadczenia tego rodzaju osobom bliskim nie przysługiwały. Przyznanie stosownego świadczenia, mającego na celu wyrównanie

szkody poniesionej w wyniku śmierci osoby bliskiej, w wymiarze niemajątkowym, mimo pewnych wątpliwości interpretacyjnych, następowało przede wszystkim na mocy art. 446 § 3 k.c. powyższej interpretacji przepisu art. 23 k.c. nie przeczyły przytoczone w apelacji

argumenty mające, w ocenie skarżącego, przemawiać przeciwko powyższemu pogładowi.

Źródłem odpowiedzialności deliktowej w rozpoznawanej sprawie jest działanie sprawcze przypisane kierującemu pojazdem, które spowodowało śmierć W. S.. Skutek tego deliktu w postaci śmierci spowodował naruszenie dobra osobistego powodów pod postacią prawa do życia w rodzinie, czyli prawa do szczególnej więzi emocjonalnej łączącej najbliższych członków rodziny, a zwłaszcza małżonków i dzieci z rodzicami. Nie ma wątpliwości, że ta szczególna więź jest objęta ochroną przez przepisy art. 23, 24 KC. W przypadku jej nie mamy do czynienia z krzywdą wynikającą z uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia męża, ojca i syna powodów, lecz krzywdą wynikającą z pozbawienia powodów prawa do życia z członkiem najbliższej rodziny i pielęgnacji łączącej ich więzi rodzinnej. Na co zwrócił uwagę Sąd Najwyższy nie każdą więź rodzinną niejako automatycznie należy zaliczyć do katalogu dóbr osobistych, lecz jedynie taką, której zerwanie powoduje ból, cierpienie i rodzi poczucie krzywdy. Osoba dochodząca roszczenia na podstawie art. 448 k.c. powinna zatem wykazać istnienie tego rodzaju więzi, stanowiącej jej dobro osobiste podlegające ochronie. Podkreślenia przy tym wymaga i to, że strona pozwana nie zaprzeczyła istnieniu pomiędzy powodami a zmarłym tej szczególnej więzi ich łączącej.

Sąd Apelacyjny nie podzielił również zarzutów pozwanego odnoszących się do wysokości zasądzzonego na rzecz powodów zadośćuczynienia i odszkodowania. Wbrew zastrzeżeniom podniesionym w apelacji, dokonana przez Sąd pierwszej instancji analiza i ocena zebranego w sprawie materiału dowodowego, w tym dowodu z wyjaśnień powoda, nie budziła wątpliwości i mieściła się w ramach zakreślonych przepisem art. 233 § 1 k.p.c.

Zasadniczym kryterium decydującym o wysokości należnego zadośćuczynienia stanowi przede wszystkim rozmiar (zakres) doznanej przez pokrzywdzonego krzywdy, a niewymierny charakter takiej krzywdy sprawia, że ocena w tej mierze winna być dokonywana na podstawie całokształtu okoliczności sprawy. O wysokości zadośćuczynienia decyduje zatem sąd po szczegółowym zbadaniu wszystkich okoliczności sprawy, kierując się podstawową zasadą, że przyznane zadośćuczynienie powinno przedstawiać realną wartość dla pokrzywdzonego i uwzględniać stosunki majątkowe panujące aktualnie w społeczeństwie. W przypadku zadośćuczynienia znajdującego podstawę prawną w przepisie art. 448 k.c. ma ono pomóc dostosować się do nowej rzeczywistości, złagodzić cierpienia wywołane

utrata osoby bliskiej. Pod uwagę przy uwzględnianiu szkody niemajątkowej brane są pod uwagę takie elementy jak dramatyzm doznań osób bliskich zmarłego, poczucie osamotnienia, cierpienia moralne i wstrząs psychiczny wywołany śmiercią osoby najbliższej.

Zgodnie z utrwalonym orzecnictwem Sądu Najwyższego, zarzut niewłaściwego

określenia wysokości zadośćuczynienia mógłby być uwzględniony wtedy, gdyby nie

zostały wzięte pod uwagę wszystkie istotne kryteria wpływające na tę postać kompensaty (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 24 stycznia 2000 r., III CKN 536/98, z dnia 26 lipca 2001 r., II CKN 889/00, z dnia 18 kwietnia 2002 r., II CKN 605/00), albo gdyby sąd uczynił jedno z wielu kryteriów decydujących o wysokości zadośćuczynienia elementem dominującym i przede wszystkim w oparciu o nie określił wysokość takiego zadośćuczynienia (vide wyrok Sądu Najwyższego z 26 września 2002 r. III CKN 1037/00). Stosownie do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2000 r., II CKN 1119/98, oceniając wysokość przyjętej sumy zadośćuczynienia, jako „odpowiedniej”, sąd korzysta z daleko idącej swobody, niemniej jednak nie może to być suma rażąco odbiegająca od zasądzanych w analogicznych przypadkach.

Sąd Okręgowy w uzasadnieniu zaskarżonego rozstrzygnięcia wskazał

okoliczności, którymi kierował się określając wielkość przysługującego powodom

zadośćuczynienia. Uwzględnił przy tym zarówno zakres doznanej przez powodów

krzywdy jak i inne aspekty związane z ich sytuacją rodzinną i bytową. Powołując się na

zeznania powodów na temat cierpień związanych ze śmiercią męża, ojca i syna Sąd miał też na względzie wnioski opinii biegłych sądowych. Stwierdzenie biegłego psychologa, że zakres zmian psychicznych jakich powodowie doznali w wyniku przedmiotowego zdarzenia miały w dłuższej perspektywie czasowej ograniczony zakres nie niweczy zeznań powodów odnoszących się przede wszystkim do okresu następującego bezpośrednio po śmierci W. S.. Niewątpliwie jego śmierć była dla nich traumatycznym wydarzeniem życiowym z uwagi na więź emocjonalną ze zmarłym. W szczególności dla B. S. zdarzenie to wywołało poważne cierpienia moralne i obniżenie poczucia bezpieczeństwa wpływające ujemnie na jej sprawność psychiczną i fizyczną, osłabiające energię życiową i powodujące reperkusje w jej ogólnej sytuacji życiowej. Nieco stabilniej rysuje się sytuacja powódki M. S., która mimo bliskiej więzi z synem może liczyć na wsparcie pozostałych synów. Uzasadniało to zróżnicowanie przyznanego zadośćuczynienia na rzecz każdej z powódek oraz ustalenie, iż zasądzone na ich rzecz kwoty nie były wygórowane.

Analizując prawidłowo ustalone okoliczności sprawy wpływające na określenie wysokości należnego powodom zadośćuczynienia należy natomiast podzielić stanowisko

skarżącego P. S., że zasądzona na jego rzecz kwota z tego tytułu kwota 30000 zł nie odpowiada pojęciu sumy odpowiedniej w rozumieniu art. 448 k.c. Pamiętać należy, że śmierć ojca nastąpiła w trudnym dla niego okresie, kiedy powód był

w klasie maturalnej, a zatem na progu dorosłego życia, kiedy wsparcie ojca przy budowaniu życiowych i zawodowych planów, które powód częściowo wiązał z osobą ojca było szczególnie wartościowe, zaś jego utrata wyjątkowo dotkliwa. Z tego też względu, w ocenie Sądu Apelacyjnego przedwczesna strata ojca wywołała u skarżącego cierpienia, których nasilenie, mimo braku trwałych reperkusji w psychice, było znaczne. Za chybiony należy także uznać przywołany w motywach zaskarżonego orzeczenia argument jakoby dla ustalenia wysokości należnego P. S. zadośćuczynienia należałoby uwzględnić fakt, iż już wcześniej zostało mu wypłacone odszkodowanie na podstawie art. 446 § 3 k.c. Orzecznictwo sądów na tle przepisu art. 446 § 3 k.c. uznawało mieszany charakter tego roszczenia i dopuszczało możliwość kompensowania na jego podstawie szkody majątkowej i ściśle powiązanego z nią uszczerbku niemajątkowego znajdującego wyraz w znacznym pogorszeniu sytuacji życiowej poszkodowanego. Jednakże nawet przy przyjęciu szerokiej wykładni tego przepisu nie należało traktować go jako podstawy do kompensowania samej



szkody niemajątkowej, spowodowanej śmiercią najbliższego członka rodziny. Zupełnie inny jest bowiem cel roszczenia z art. 446 § 3 k.c. i z art. 448 k.c. W efekcie uznać należało, że zasądzona na rzecz powoda kwota zadośćuczynienia nie spełnia w należyтым stopniu jego kompensacyjnego charakteru, a w konsekwencji należało ją uznać za rażąco zaniżoną.

W świetle powyższych okoliczności Sąd Apelacyjny doszedł do przekonania, iż odpowiednią sumę zadośćuczynienia na rzecz P. S. będzie stanowić kwota 50000 zł, co uzasadniało uwzględnienie wywiedzionej przez niego apelacji w całości (art. 386 § 1 k.p.c.). Zgodnie z żądaniem apelacji odsetki ustawowe od tej części żądania należało zasądzić od dnia 17 listopada 2011 r.

Przechodząc do kwestii wysokości odszkodowania zasądzzonego na rzecz powodów B. S. i P. S. Sąd I instancji trafnie wskazał, że w następstwie śmierci męża i ojca oboje powodowie utracili istotną pomoc w czynnościach życia codziennego. Przekonująca jest też ocena sytuacji materialnej rodziny S., która zbudowana była na dochodach zmarłego uzyskiwanych z tytułu wynagrodzenia za pracę oraz prowadzenia gospodarstwa rolnego. Wprawdzie pisemne uzasadnienie wyroku Sądu Okręgowego dotknięte jest pewnymi mankamentami, co częściowo uzasadnia zarzut naruszenia art. 328 § 1 k.p.c., jednak uchybienia w tym zakresie nie uniemożliwiają odtworzenia rozumowania tego Sądu na podstawie prawidłowo poczynionych ustaleń faktycznych. Z tychże wynika że W. S. nie tylko uzyskiwał dochody pozwalające żonie na zajmowanie się wyłącznie domem. Pogorszenie się sytuacji życiowej rodziny polegało

także na konieczności wyzbycia się w krótkim czasie po jego śmierci gospodarstwa rolnego, bowiem powodowie, nawet przy wsparciu rodziny nie poradzieli sobie z jego dalszym prowadzeniem.

Z tych wszystkich względów zasadny jest pogląd Sądu Okręgowego, że w

związku ze śmiercią W. S. nastąpiło znaczne pogorszenie sytuacji życiowej powodów w rozumieniu art. 446 § 3 k.c. Przesłanka powyższa polega przy tym także na utracie rzeczywistych możliwości uzyskania przez osoby najbliższe zmarłego stabilnych warunków życiowych oraz ich realnego polepszenia, co należy oceniać obiektywnie w danych okolicznościach, nie kierując się subiektywnymi odczuciami i przypuszczeniami tych osób. Odszkodowawczy charakter roszczenia z art. 446 § 3 k.c. powoduje przy tym, że na ocenę sytuacji życiowej najbliższych wywiera wpływ stopień zaspokajania przez zmarłego potrzeb rodziny, a ten – jak wyżej wskazano – był znaczny. Pamiętać przy tym należy, że w art. 446 § 3 k.c. jest mowa nie o odszkodowaniu w ogóle, lecz o „stosownym” odszkodowaniu, co wskazuje na rekompensowanie w jego ramach także szkód pieniężnie niewymiernych. Oceniając tak ustalony stan faktyczny Sąd Okręgowy prawidłowo zatem uznał, że odpowiednią sumę odszkodowania z tego tytułu w stosunku do każdego z powodów stanowi kwota 30000 zł. W tych warunkach wbrew stanowisku strony pozwanej zasądzone na podstawie art. 446 § 3 k.c. świadczenie, w świetle ustaleń faktycznych przyjętych za podstawę zaskarżonego wyroku, nie wykracza poza ramy stosownego odszkodowania.

Niezasadna okazała się również apelacja pozwanego w odniesieniu do wysokości kosztów nagrobka, których zwrot na rzecz powódki B. S. został zasądzony na podstawie art. 446 § 1 k.c. Powódka przedstawiła dowód z dokumentu, potwierdzający fakt poniesienia na ten cel wydatków w kwocie 18300 zł. Sama okoliczność, że pomnik nie został wykonany z najtańszego surowca nie oznacza, iż wykracza poza miejscowe zwyczaje. Podkreślenia wymaga, że w Polsce kult zmarłych jest silnie zakorzenioną tradycją, co przekłada się również na szczególną dbałość o miejsce spoczynku. Wreszcie twierdzenia, że zwyczajom środowiska powodów odpowiadają wydatki na pomnik nagrobny w kwocie 8000 zł nie zostały w żaden sposób wykazane.

Analizując kwestię początkowej daty odsetek ustawowych od zasądzonych na

rzecz powodów kwot, Sąd odwoławczy za nieprawidłową uznał argumentację pozwanego jakoby należały się one dopiero od dnia wyrokowania, bowiem odmienne stanowisko w tym zakresie zajmuje zarówno orzecznictwo sądów powszechnych (por. np. wyrok SA w Łodzi z dnia 14 lutego 2013 roku, sygn. I ACa 1092/12), jak również

Sądu Najwyższego, który w wyroku z dnia 13 września 2012 roku, wydanym w sprawie V CSK 379/11 stwierdził, że w przypadku szkód, które są wyrządzone czynem niedozwolonym, a więc z istoty swojej nie wynikają z zobowiązań terminowych dłużnika, odpowiedzialność odszkodowawcza powstaje z chwilą samego zdarzenia wyrządzającego szkodę, zatem ta chwila, a w każdym razie wezwanie przez poszkodowanego osoby odpowiedzialnej do zapłaty odszkodowania w określonej wysokości stanowi o wymagalności roszczenia, o której jest mowa w art. 455 k.c. w wypadku zobowiązań bezterminowych. Wymagalność roszczenia pieniężnego jest podstawą żądania odsetek za czas opóźnienia, gdy po stronie dłużnika nastąpi opóźnienie ze spełnieniem świadczenia (art. 481 § 1 k.c.). Wniesienie pozwu przez poszkodowanego i doręczenie jego odpisu osobie zobowiązanej sprawia, że od tej chwili zobowiązany z tytułu szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym pozostaje w opóźnieniu ze spełnieniem świadczenia odszkodowawczego, jeżeli go niezwłocznie nie spełni.

Przenosząc te uwagi na grunt rozpoznawanej sprawy zaskarżone orzeczenie w zakresie biegu terminu odsetek ustawowych odpowiada prawu.

Zasadne okazały się natomiast zarzuty pozwanego dotyczące naruszenia norm procesowych regulujących zasady ponoszenia kosztów procesu. W szczególności nie sposób przyjąć, wbrew treści uzasadnienia rozstrzygnięcia w tym zakresie, że Sąd Okręgowy zastosował zasadę wynikającą z art. 100 k.p.c. przez stosunkowe rozdzielanie poniesionych przez strony kosztów. Trafnie zarzuca skarżący, że w istocie powód obciążył pozwanego kosztami zastępstwa procesowego powodów w całości. W tych warunkach zasadny jest wniosek o dokonanie korekty orzeczenia w tym zakresie. Mając na względzie fakt, że strony przegrały proces w I instancji w mniej więcej równym stopniu, uzasadniało to wzajemne zniesienie między nimi kosztów procesu na zasadzie art. 100 k.p.c. W pozostałym zakresie, z przyczyn omówionych wyżej, apelacja pozwanego podlegała oddaleniu na podstawie art. 385 k.p.c.

Z uwagi na wydanie orzeczenia reformatoryjnego w zakresie zadośćuczynienia

zasądzonego na rzecz powoda podwyższeniu podlegała również należność na rzecz Skarbu Państwa, którą należało ściągnąć od pozwanego, na podstawie art. 113 ust. 1 ustawy z 25 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz.U. z 2010 r. Nr 90, poz. 594 ze zm.) w zw. z art. 100 k.p.c. z tytułu brakującej opłaty sądowej od uwzględnionej części powództw, od której uiszczenia powodowie byli zwolnieni. Łączna kwota zasądzonych na rzecz powodów świadczeń wyniosła 178300 zł, zatem należność z tytułu nieuiszczonej opłaty sądowej wynosi 8915 zł.

O kosztach zastępstwa procesowego powodów w postępowaniu apelacyjnym orzeczono na podstawie art. 98 k.p.c. Zważywszy na fakt, że współuczestnictwo powodów miało charakter formalny należność z tego tytułu zasądzono na rzecz każdego z powodów przy uwzględnieniu wynagrodzenia pełnomocnika w stawce minimalnej stosownie do wartości przedmiotu zaskarżenia w odniesieniu do każdego z powodów.

Na podstawie art. 113 ust. 1 u.k.s.c. w zw. z art. 98 k.p.c. Sąd odwoławczy nakazał ściągnięcie od pozwanego na rzecz Skarbu Państwa kwoty 1000 zł z tytułu nieuiszczonej opłaty sądowej od uwzględnionej apelacji wywiedzionej przez powoda.

Z przywołanych względów należało orzec jak w sentencji wyroku.